

דתישבו

פרשת יתרו, תשע"ט, מספר 1304

גלגולו של שבט יתרו בתוך עם ישראל

יוסי ברכיה

בשופטים א:טז אנו קוראים: "וּבְנֵי קִינִי חָתָן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים אֶת בְּנֵי יְהוּדָה מְדַבְּרֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּנִגְבַּ עֶרְד וַיֵּלְךָ וַיֵּשֶׁב אֶת הָעָם".

מפסוק זה נראה, כי בני שבט הקיני חותן משה (שבט יתרו), השתלבו בתוך בני יהודה בארץ הנגב.⁴ כך גם עולה מתיאור מלחמת שאול בעמלק (שמו"א טו:ו), מאות שנים מאוחר יותר. שאול ביקש מהקינים שיעזבו את העמלקים, ומכאן שהם ישבו בנגב בואכה מצרים, מקום המלחמה של שאול בעמלק.

אך מסתבר כי שבט זה עבר נדודים. בשופטים (ד:יא) מסופר, כי פלג של שבט זה (בראשות חֶבֶר הקיני, בעלה של יעל) נפרד מעיקר השבט, ועלה צפונה לנחלת שבט נפתלי:
 "וְחֶבֶר הַקִּינִי נִפְרָד מִקֵּץ מִבְּנֵי חֶבֶר חָתָן מֹשֶׁה וַיֵּט אֶהְלוֹ עַד אֵילֹן בְּצַעְנַיִם בְּצַעְנַיִם אֲשֶׁר אֶת קֵדְשׁ".

ייתכן שברבות השנים ירד פלג זה שוב דרומה, כפי שנאמר בדב"ה"א ב:נה (בדין אודות משפחות שונות של יהודה):

וּמִשְׁפַּחֹת סַפְרִים יֵשְׁבוּ יִשְׁבֵי יַעֲבֹץ תְּרַעְתִּים שְׁמֵעִתִּים שׁוֹכְתִים הַמָּה הַקִּינִים הַבָּאִים מִחַמַּת אָבִי בֵּית־רַכָּב.

חז"ל פירשו⁵ כי הקינים הנזכרים בפרשה זו הם בני הקיני, שבאו מחמת, והם אבי בני רכב. חמת היא עיר בנחלת נפתלי (יהו' יט:לה), וייתכן שאנשי חבר הקיני, שכאמור התיישבו בנחלת שבט נפתלי, חזרו והתחברו לאנשי יהודה בדרום.⁶

יש מחז"ל שגם זיהו את "בית רכב" המוזכר כאן עם "בית הרכבים" המוזכרים בירמיהו לה:ב, שהתייחסו ליונדב בן רכב (שם פס' ו', וכן מל"ב י:טו). מדובר בקבוצה מתבדלת ופורשת, שחבריה נמנעו מלזרוע שדות, לנטוע כרמים

⁴ יהודה אליצור מעיר בפירושו לשופטים, בסדרת **דעת מקרא**, כי בכך שהתיישבו אנשי שבט קיני בין בני יהודה, יש משום קיום הבטחת משה לחובב (במ' י:לב): "וְהָיָה כִּי תֵלֶךְ עִמָּנוּ וְהָיָה הַטּוֹב הַהוּא אֲשֶׁר יֵיטִיב ה' עִמָּנוּ וְהִטְבַּנוּ לָךְ".

⁵ סנהדרין קד ע"א; סוטה יא ע"א.

⁶ ראו בפירוש **דעת מקרא** לפסוק מדב"ה"י שם.

בתחילת פרשתנו אנו קוראים על יתרו חותן משה, אשר הגיע למחנה בני ישראל, והתקבל בכבוד רב ע"י משה, אהרון וזקני ישראל. בסוף הפרשה התורה כותבת כי יתרו שב אל ארצו (שמ' יח:כז).

בספר במדבר, בפרשת "בהעלותך", אנו מתוודעים לחובב בן רעואל המדייני, חותן משה, שמשה מבקשו כי יישאר עם בני ישראל במדבר ויהיה להם "לעיניים". משה אף הבטיח לו הטבות שונות, אך חובב מבקש לשוב אל ארצו ומולדתו.

מפרשים רבים דנו על היחס שבין יתרו, חובב ורעואל, ועל היחס שבין שני הסיפורים בשמות ובבמדבר.¹

מה עלה בקורותיו של יתרו (שנקרא גם כהן מדיין) /חובב, עד כמה הוא קשר את גורלו בגורל עם ישראל, אם בכלל, שהרי הוא עזב את בני ישראל וחזר למקומו, על פי שני הסיפורים?

הרמב"ן סבור שיתרו התגייר, ואז שונה שמו לחובב, "כי דרך כל המתיידיים לקרוא להם שם אחר בישראל".² כך סבור גם רש"י,³ אך למרות גיורו, אליבא דמפרשים אלו, לא נשאר עם בני ישראל במדבר.

צאצאי יתרו מוזכרים במקומות נוספים בנביאים, בקשר עם בני ישראל. נתחקה בקצרה אחר קורותיהם:

* הכותב הוא בעל תארי בוגר ומוסמך של הפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר אילן, ומשמש כשופט בבית משפט השלום בהרצליה.

¹ ראו במאמרי בעניין זה, **דף שבועי** לפרשת יתרו, תשע"א (מספר 899). יש הסבורים שיתרו ורעואל הם אותו אדם וחובב וציפורה הם בניו של יתרו-רעואל. יש הסבורים כי רעואל היה אביו של יתרו שנקרא גם חובב, ויתרו-חובב היה אביה של ציפורה. אחרים סבורים כי רעואל, שנקרא גם חובב, הוא אביו של יתרו ושל ציפורה. ויש דעה שרעואל הוא אביהם של יתרו, חובב וציפורה, כך שיתרו וחובב הם אחים.

² פירושו לשמות ב:טז, ד"ה "ולכהן מדין".

³ רש"י, שם, יח:א ד"ה "וישמע יתרו", וכן שם ט' ד"ה "ויחד יתרו". ראו גם שם, פס' ה', ד"ה "אל המדבר", וראו גם בשמות רבה כז, ב.

ממצרים', ולא אמר: ואתה שומר תורת ה' ואלהיך אלהי".

ה. לכאורה, מהפסוק: "וּבְנֵי קִינֵי חִתָּן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים אֶת בְּנֵי יְהוּדָה מְדַבְּרֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּנִגְבַּ עֲרֹד וַיִּלְדוּ וַיָּשֶׁב אֶת הָעָם" (שׁו' א:טז) עולה, כי בני הקיני התגיירו והפכו להיות חלק משבט יהודה; לכאורה גרי צדק. על כך שד"ל עונה:

ואמנם אחרי כל מה שראינו למעלה, לא ייתכן לנו ללמוד מן המקרא הזה שהיו גרי צדק, אלא שהיו גרים תושבים. אך באמת מפקפק אני מאד בענין הכתוב הזה אם הוא כמחשבת המפרשים, כלומר אם ענינו שבני קיני ישבו עם בני יהודה, כי לא מצאתי להם פירוש מספיק ומדויק ללשון המקרא, ואולי המכוון בו הפך מה שחשבו, ותהיה משמעות הכתוב הזה, כי בני קיני היושבים באהלים ונעים ממקום למקום, היו אז במקרה שרויים אצל עיר התמרים, וכשראו כי בני יהודה יוצאים למלחמה על הכנעני, הם שהיו אנשי שלום... התרחקו ממקומות המלחמה, ועלו משם והלכו למדבר יהודה אשר בנגב ערד והלכו וישבו עם העם, כלומר עם העמלקי והכנעני יושבי הארץ... וייתכן ג"כ לפרש עלו מעיר התמרים אשר היו שם את אנשי יהודה שקודם לכן היו עם בני יהודה.

אם כן, ברור שגיר יתרו וצאצאיו לא היה גיור מלא. היו קיימים יחסי ידידות וקירבה, אך לא היטמעות מלאה בעם ישראל כגרי צדק.

שד"ל מתנגד גם לפירוש הרואה בקינים את צאצאי שבט הקיני, ובבני רכב את צאצאי הקיני. לדעתו, הכתוב בדבה"א (ב') מדבר על משפחות של שבט יהודה. אם כן מדוע דרשו חז"ל כפי שדרשו? ותשובתו:

למען הראות מעלת הגרים, שאין ראוי לבזותם חלילה ושהם שווים לישראל בכל דבר וראויים לישוב אפילו בסנהדרין, אמרו כי הקינים שבדברי הימים הם בני קיני חותן משה, וזה אמנם דרך דרש ואסמכתא, ואשרי השומע אל המוסר הטוב היוצא ממנו. ואולם בדרך הפשט נראה, כי הקינים שבדברי הימים והרכבים שבירמיה מבני יהודה היו, ואין להם שום התייחסות אל בני קיני חותן משה.

דומה כי יחסי ישראל והדרוזים בימינו, הטוענים כי הם צאצאי יתרו, מתאימים יותר לשיטתו של שד"ל מאשר לגישה האומרת כי הם התגיירו גיור מלא.

ולשתות את היין המופק מהם, ולהעדיף לגור באוהלים על פני בתי קבע (יר' לה:ו:ז).

לפי פירוש זה בני רכב היו מצאצאי יתרו, וזאת גם דעת רש"י, ומצודת דוד לירמיהו (לה: ב), וכן דעת אבן עזרא בפירושו הארוך לשמות (יח:א ד"ה "וישמע").⁷

שד"ל חולק על העובדה שיתרו התגייר. הוא סבור שיש להבדיל בין גיור מלא, שבמסגרתו המתגייר נכנס לעם היהודי לכל דבר ועניין, לבין התהליך שעבר יתרו (ההבדל בין גר צדק מול גר תושב).

לדעת שד"ל, יתרו לא היה גר צדק, אלא עבר תהליך שהביא אותו ואת צאצאיו למעמד של גרי תושב, שקיימו רמה מסוימת של קירבה לעם ישראל, אך לא נטמעו בו באופן מלא.

להלן הראיות של שד"ל לעמדה זו:

א. אם יתרו-חובב התגייר, מדוע כאשר ביקש משה כי יישאר עם בני ישראל הודיע חובב "כִּי אִם אֶל אֶרְצִי וְאֶל מוֹלְדְתִי אֵלָךְ" (במ' י:ל)?⁸ שד"ל אינו מקבל את הדעה כי חובב הלך לגייר את בני משפחתו: "ואין ספק כי כהטמעות המילות האלה הוא הליכה לחלוטין, לא הליכה על מנת לגייר בני ביתו ולחזור".

ב. בזמן השופטים, בתקופת דבורה וברק, אנו מוצאים, כאמור, כי שבט הקיני מבני חובב חותן משה ישבו בתוך הכנענים, והיו נתיני יבין מלך חצור (שׁו' ד:יא), "וגם אחר הדור ההוא אנו מוצאים כי חבר הקיני אע"פ שהיה יושב בארץ ישראל היה בשלום עם יבין צורר ישראל. ואינני אומר שהיה בית חבר הקיני אוהב את יבין, כי מעשה יעל מעיד הפך מזה (שׁו' ד יז:כב), אבל יבין היה בשלום עם בית חבר וסיסרא בטח ביעל, וזה דבר שאין הדעת סובלתו, אם היו הקינים גרי צדק והיו מעורבים עם בני ישראל מכמה זמן קודם לכן".

ג. גם בתקופת שאול ובטרם מלחמת עמלק, אנו מוצאים את שאול מבקש מהקיני לסור מהעמלקים, לפני שישראל יילחמו במ (שמ"א טו:ו), "ורבה מזאת הנה בימי שאול היה הקיני בתוך עמלק".

ד. "הייתכן לגרי צדק שיקבעו דירתם בקרב העם המתועב, אשר ציווה ה' למחות את זכרו? ועוד הנה שאול אמר אל הקיני: 'ואתה עשית חסד עם בני ישראל בעלותם

⁷ המעניין הוא, שה"חזקוני" תמה מדוע בין שמותיו של יתרו לא מופיע השם "רכב". הוא אף מצטט פסוק שאינו קיים בשום מקום: "מבני רכב חותן משה". כלומר, גם החזקוני הבין שרכב הוא מצאצאי יתרו, כנראה בעקבות דרשת חז"ל (ראו פירושו לשמ' יח:א).

⁸ וגם בפרשתנו נאמר כי יתרו "שב אל מקומו".

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

[הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף